

**OLUŞUM ROMANI VE ŞANS OLGUSU ÜZERİNE: THOMAS MANN'IN
DOLANDIRICI FELIX KRULL'UN İTİRAFLARI***

**On the Fact of Bildungsroman and the Luck in the “Confessions of the
Swindler Felix Krull” by Thomas Mann**

(Makale Geliş Tarihi: 29. 03. 2018 / Kabul Tarihi: 30. 05. 2018)

Şenay KAYĞIN**

Öz

Alman Edebiyatına özgü bir roman türü olan oluşum romanı / Bildungsroman bu çalışmada Thomas Mann'ın "Dolandırıcı Felix Krull'un itirafları" romanı çerçevesinde ele alınarak incelenmeye çalışılacaktır. Thomas Mann, 20. Yüzyıl Alman yazınına damgasını vurmuş Nobel Edebiyat Ödüllü en önemli yazarlardandır. Yazar 'oluşum romanı' özellikleri taşıyan "Dolandırıcı Felix Krull'un itirafları" romanında Alman yazınının Klasik Dönem ustalarından Johann Wolfgang von Goethe'yi örnek almaktadır. Önemli bir Alman 'oluşum romanı' olan Goethe'nin 'Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları' Thomas Mann'ın son romanı "Dolandırıcı Felix Krull'un itiraflarına" esin kaynağı olmuştur.

Thomas Mann'ın bu yapıtı 'oluşum romanı' çerçevesinde çeşitli örnekler ve alıntılarla çözümlenmeye çalışılırken, aynı zamanda bir dolandırıcının toplum içindeki konumuna yön veren şans olgusunun etkileri de irdelenecektir. Ünlü Romanyalı dolandırıcı Manolescu'nun otobiyografisinden yola çıkılarak yazılmış olan roman, bir kurmaca kişi olan Felix'in bakış açısından incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Thomas Mann, Bildungsroman, Pikaresk Roman, Alman Yazını.

Abstract

The 'bildungsroman', a novel typical of German Literature, will be discussed in this study within the framework of the novel The Confessions of the Swindler Felix Krull by Thomas Mann. Thomas Mann, who left his mark on the 20th century German literature, is among the most important writers with the Nobel Literature Price. The author took as the example Johann Wolfgang von Goethe, one of the masters of the classical period of German literature, in The

---

* Bu çalışma, International Conference on Social Science, Arts and Education 1st -2nd August 2016, New York United States of America, Konferansında sunulan "On the features of bildungsroman and the fact of luck in the confessions of the swindler Felix Krull by Thomas Mann" adlı özet bildirinin genişleterek yayıma hazırlanmış şeklidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü; Assist. Prof. Dr. Ataturk University, Faculty of Letters, German Language and Literature, senay.kaygin@atauni.edu.tr., ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0061-6190-2591>

Confessions of the Swindler Felix Krull bearing the features of bildungsroman. Wilhelm Meister's Apprenticeship by Goethe wick is an important German bildungsroman inspired Thomas Mann's latest novel The Confessions of the Swindler Felix Krull.

This work of Thomas Mann's will be analyzed with various examples and quotations within the framework of 'bildungsroman' and also the effects of the fact of chance directing the position of a swindler inside society will be examined. The Confessions of the Swindler Felix Krull written setting off the famous Romanian swindler Manolescu's autobiography will be examined in terms of Mann's fictional hero Felix's perspective.

Keywords: Thomas Mann, Bildungsroman, Picaresque Novel, German Literature.

I. Giriş

Gürsel Aytaç, "Dünya edebiyatında Alman romanını temsil edecek olgunlukta eserler veren büyük üslupçu" olarak söz eder Thomas Mann'dan (Aytaç, 1994: s. 235). Modern Alman yazınının klasik romancısı olarak da tanınan Thomas Mann (1875-1955) Almanya'nın Lübeck şehrinde tanınmış soylu bir tüccar ailesinin üyesi olarak dünyaya gelir. Son derece varlıklı ve kültürlü bir aileden gelen yazar, sorunsuz ve mutlu bir çocukluk dönemi geçirmiştir. Kendisi gibi yazar olan ağabeyi Heinrich Mann ile birlikte beş kardeşirler. Ancak Thomas ve Heinrich Mann kardeşler yazınsal alanda tamamen birbirlerine zıt yönlerde ilerleyen, birbirlerini eleştiren bir tutum içerisine girerler. Heinrich Mann'ın *Zola* adlı yazısı sonucunda iki kardeşin arası tamamıyla açılır. 1922 yılında barışmalarının ardından birbirlerinin görüşleri hakkında fikir yürütmekten kaçınarak sadece sanatsal düzeylerini değerlendirme / beğenme yolunu izlerler. Thomas Mann'ın *Der kleine Herr Friedemann / Küçük Bey Friedemann* adlı ilk öykülerini içeren yapıtı ile başlayan yazma eylemi ilerleyen zamanda onu *Buddenbrook Ailesi / Buddenbrooks: Verfall einer Familie* ile dünya çapında tanınan Nobel Yazın Ödülü sahibi bir yazar konumuna taşır. Söz konusu öykülerinde, Schopenhauer, Nietzsche, Wagner, Tolstoy gibi önemli kişilerden etkilenerek sanatçının yaratma ile ilgili sorunlarına / problemlerine yoğunlaşır. Nazi döneminde Almanya'dan kaçarak Amerika Birleşik Devletlerine yerleşir. Entelektüel düzeyi yüksek olan yazar çalışmalarını asla bırakmaz kendi yazın dünyasını irdeleyen yazar dünya yazınından ve Amerika'da yapıtları yayınlanan Alman yazarları ile ilgilenmeyi de sürdürür. Özellikle karşılaştırmacı yönü nedeni ile Goethe ile ilgili çalışmalara da ağırlık verir.

II. Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafı / Oluşum Romanı

Dolandırıcı Felix Krull'un itirafı / Bekenntnisse des Hochstaplers Felix Krull adlı roman Thomas Mann'ın yaşama veda etmeden önce yayımlanan, tamamlanmamış bir yapıttır. Söz konusu roman bir dolandırıcının şansını kullanarak ve eline geçen olanakları değerlendirerek toplum içerisinde saygın bir yer edinmesini ve yükselişini içerir. Romanın başkişisi Felix Krull hile ve entrika

dolu her hareketinde suç potansiyeli olan bir yaşantıya sahip olumsuz davranışlarının yanı sıra okurda sempati uyandıran bir figür görüntüsü çizer.

Thomas Mann'ın 1910 yılında kaleme aldığı *Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafı*, bir Schelmenroman / eğitim romanı / Erziehungsroman / gelişim ve oluşum romanı özellikleri taşır. Bildungsroman'a yakın bir roman çeşidi olan bu tür, bir insanın eğitim sürecini konu edinir. Bildungsroman'da birtakım eğitici güçler gibi çevresel faktörlerin / dış etkilerin / kişi / çevre / bilim-sanat gibi etkenlerin eğitim üzerindeki etkisi üzerinde durulur (Aytaç, 2003: s. 338). Pikaresk / Pikaro / Almancada Schelmenroman / pikarischer Roman olarak bilinen macera romanlarının 16.yüzyılda İspanya'da ortaya çıkan bir türüdür. Heretik / genel kabul görmüş dini değerlere aykırı içeriğe sahip anonim olarak basılmış başkışisi Lazarillo de Tormt / Der arme Lazarillo de Tormes olan *La vida de Lazarillo de Tormes* adlı roman pikaresk türün ilk örneği olarak bilinir (Hogen, Bode, 2004: 737). Roman 1554 yılında İspanya'da Alcalá de Henares'de basılmıştır. Pikaresk İspanyolca'da maceracı / serseri anlamına gelen 'pikaro' sözcüğünden gelir. Pikaresk romanlarda kendisine efendi arayan gezgin maceracılar konu edilir (Şklovski, s. 2017: 35). Bilinen ilk Alman pikaresk / Schelmenroman örneği ise Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen'in 17. yüzyılda ortaya çıkan *DerAbentheuerliche Simplicissimus Teutsch / Simplicius Simplicissimus* adlı yapıtıdır (Beutin, Beilein, Ehlert, Emmerich ve Kanz, 2013: 147). Pikaresk romanlar, çoban romanıyla / Schäfer Roman şövalye romanı öğelerini bir sosyal protesto belgesi halinde bir araya getirir. Pikaresk romanın başkışisi, dünyayı ve toplumu aşağıdan yukarıya doğru bir bakış açısından görür / yaşar / değerlendirir (Aytaç, 2003: s. 361).

Gürsel Aytaç'a göre gelişim-oluşum romanının bir çeşidi olan Bildungsroman *kahramanın kültürle belirlenmiş bir çevrede öğrenme ve deneyimlerle düşünsel ruhsal yetilerini yüksek karakterli ve uyumlu bir bütün oluşturacak şekilde geliştirerek belli bir kültür idealini gerçekleştirmesini işler. Alman edebiyatı tarihinde klasik örnekleri Wieland'ın "Geschichte des Agathon'u", Goethe'nin "Wilhelm Meister"i, Hesse'nin "Das Glasperlenspiel"i* dir (Aytaç, 2003: s. 221). Bu saptamalardan hareketle Alman yazınının önemli bir yazınsal türü olan Bildungsroman bireyin çocukluğundan itibaren olgunluk / yetişkinlik dönemini de kapsayan gelişim evrelerinin incelendiği bir roman türüdür diyebiliriz. İlk örneklerinin Alman yazınının önde gelen yazarlarından Goethe'ye ait olan bu roman türü, Alman yazınının dünya yazınına tanıtılmasında büyük rol oynar. (Asutay, 2012: s. 28) Ayrıca Bildungroman 'Burjuva Çağı' Alman edebiyatının Avrupa edebiyatına sesini duyurma aracı olarak da görülmüştür (Aytaç, 2010: s. 60). Goethe'nin Wilhelm Meisters Lehrjahre / Wilhelm Meister'in Çıracılık Yılları' (1795) adlı romanı Dünya literatüründe bilinen / tanınan ilk Bildungsroman örneğidir. Almancada eğitim / iş anlamına gelen çıracılık / 'Lehre', 'Jahre' sözcüğü ile birleştiğinde 'Lehrjahre' sözcüğü oluşur ve Türkçeye 'çıracılık yılları' olarak çevrilebilir. Bildungsromanın başkışisi kendi içinde ve dış dünyasında bir öğrenme ve gelişim evresinden geçer.

18. ve 19. yüzyıllarda yok olmaya yüz tutmuş olan Schelmen / pikaresk roman ise geleneksel örnekleri doğrultusunda yenilenmiş bir şekilde yeniden var olan yazınsal türlerin arasındaki yerini alır. Birçok araştırmacıya göre Thomas Mann'ın *Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafı* bu bağlamda modern pikaresk romanın önde gelen temsilcilerinden sayılır. (Federhofen, Weber, 2013: s. 273) Gerhart Hoffmeister ise *Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafı*'nı pikaresk roman türünün modern yazında yeniden hayat bulması / canlanması bakımından özgün bir örnek olarak görür (Hoffmeister, 1986: s. 26).

Bildungsroman hem yapısal hem de tarihsel olarak itiraf romanı / confessional novel ile pikaresk roman / confessional novel türlerine çok yakın olarak görülmüştür. Pikaresk roman 16. ve 17. yüzyıllarda İspanyada ortaya çıkmış bir roman türü iken Bildungsroman Goethe'nin *Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları* ile birlikte ünlenmiş ve dünya literatürüne Almanca aslında olduğu gibi 'Bildungsroman' olarak mal olmuş bir roman türüdür (Aytaç, 2010: s. 114) 20. yüzyıla gelindiğinde ise parodi / işlevsellik yönünden birtakım dönüşümlere uğrayan Bildungsroman yeni özellikler kazanarak gelişmeye devam etmiştir.

Bildungsroman'da başkışı mutlak sonuca ulaşan olaylar dizisinin içerisinde Toplum – birey dengesini önemseyen bir birey konumunda iken, pikaresk roman, otobiyografik bir anlatım şekline sahip birbiriyle ilişkili çok sayıda bölümlerden oluşan maceranın / serüvenin ön plana çıkarıldığı olayları temel alan, roman kişinin toplumdaki konumundan soyutlanmış / dışlanmış bir yapı sergilediği bir türdür. Bildungsroman başta pikaresk roman olmak üzere diğer türlere doğru bir eğilim gösterir. Bildungsroman her ne kadar pikaresk roman gibi benzer türlerle ortak özelliklere sahip gibi görünse de az önceki saptamalarımız doğrultusunda ince ayrıntılarla bu türler birbirlerinden kolaylıkla ayırt edilebilmektedirler (Hirsch, 1979: s.299).

Karl Morgenstern'in *Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları*'nı türünün ilk örneği olarak tanımlamış ve Bildungsroman kavramını bulmuş olmasına rağmen bu türün yazınbilimsel tartışmalarda yer almasını sağlayan kişi Wilhelm Dilthey olmuştur. Dilthey, *Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları*'na benzeyen romanları eğitim romanı çerçevesinde değerlendirmiştir (Schade, 1994: s. 271). Thomas Mann, *Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları* ile Keller'in *Der Grüne Heinrich / Yeşil Heinrich* romanlarını Bildungsroman bağlamında dünya yazınına yapılmış olan bir Alman ulusal katkı olarak değerlendirir. Wieland'ın *Geschichte des Agathon*'unu ise bu değerlendirmenin dışında tutar (Aytaç, 2010: s. 114-115).

20. yüzyılda yazılan Schelmenroman'lar Günter Grass'ın *Blechtrommel*'i ve Mann'ın *Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafı*'nda olduğu gibi Antibildungsroman olarak ortaya çıkarlar. Schelmenroman Bildungsroman'ın parodisi / taklidi şeklinde algılanır. birtakım koşulların ortaya çıkması sonucu Schelmenroman Bildungsromanın bir alt türü olarak kalmayı sürdürmemiştir. Hoffmeister'e göre, Schelmenroman Bildungsromanı yazınsal anlamda görmezden gelmemiş olsaydı onun etkili bir rakibi olabilirdi. Ona göre aslında

Bildungsroman'ın başarısı konusunda bir kuşku yoktur. Ancak Schelmenroman'ın yazınsal alandan çekilmesinin / yok olmasının Bildungsromanın çıkış yapmasıyla doğrudan ilgili olup olmadığı konusundaki düşünceler aslında Bildungsromanın bulunduğu ortamda Schelmenroman'ın artık barınamamış olmasının üzerinde yoğunlaşır (Hoffmeister, 1986: s. 26). Hikmet Asutay, Mann'ın kendi aile biyografisinden hareketle kaleme aldığı *Buddenbrooks* (1901) romanını klasik oluşum romanı örneğinde bir yapıt olarak değerlendirmiştir (Asutay, 2012: s. 31). Günter Grass'ın *Die Blechtrommel / Teneke Trampet* romanının Schelmenromandan çok Bildungsroman özelliklerine sahip olduğu yönündeki tartışmalar uzun süre gündemi korumuştur. Grass'ın *Blechtrommel*'i Schelmenroman olarak imlemiş olmasına karşın Hans Magnus Enzensberger *Die Blechtrommel als Wilhelm Meister, auf Blech getrommelt* adlı çalışmasında *Die Blechtrommel*'in Bildungsroman olduğu görüşünü ileri sürer ve bu tür tartışmalara bir son verir (Hoffmeister, 1986: s.109).

III. Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafı / Şans Olgusu

Thomas Mann'ın *Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafı* adlı romanı kırk yıllık bir oluşum sürecinden sonra yazılmış bir yapıttır. Mann'ın romanla ilgili aldığı notlar 1905 yılına dayanır ancak yazma çalışmaları beş yıl sonra başlar. Dolandırıcı figürleri Nazi döneminde tekrar ele alınarak yazılmaya başlanır ve söz konusu romanın ortaya çıkışı bu zaman dilimine denk gelir. *Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafı* romanın başlığından da anlaşılacağı üzere otobiyografik yazın geleneğine bağlı bir itiraf romanıdır. Üç ayrı kitap bölümünden oluşan romanın ilk ikisi dokuz üçüncüsü ise on bir bölümden oluşmaktadır. Söz konusu birinci kitap romanın başkışisi Felix Krull'un çocukluk ve gençlik yıllarını kapsar ve bu nedenle çıraklık yılları / Lehrjahre olarak adlandırılır. İkinci kitapta Krull'un Frankfurt'tan Paris'e uzanan yolculuğu gezgin yılları / Wanderjahre, üçüncü kitap ise ustalık yılları / Meisterjahren ile ilgilidir. Ayrıca üçüncü bölümde Felix Krull dünya turuna çıkmak zorunda kaldığı için Lisbona gider ve olaylar ikili / çift / duble bir yaşam sürdürdüğü 'Her von Distibktion' ile 'Kellner' arasındaki rollere bürünmesi ile devam eder (Kny, 2003: s. 3-4).

Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafı'nın dışında itiraflara dayanan ironik bir içeriğe sahip olan Aurelius'un itirafları *Die Bekenntnisse von Aurelius Augustinus* (Confessions) ile *Die Bekenntnisse von Rousseau / Jean- Jacques Rousseau*'un itiraflarından (Les Confessions, 1782-1789) esinlenen örneklerdir (Wenndorf, 2014: s. 195).

Mann, Rumen asıllı ünlü hırsız Georges Manolescu'nun yaşam öyküsünden hareketle Felix Krull karakterini yaratır. Felix romanda ahlak / etik kurallarını göz ardı eden hilebaz, kibirli kendini beğenmiş bir figür görüntüsü çizer. Ayrıca Felix figürü, hilebaz olduğu kadar üretken, çeşitli rollere bürünebilen yeri geldiğinde insanları etkisi altına alabilen son derece değişken bir kişilik yapısına sahiptir. Bu değişken kişilik yapısı gereği bencil ve kibirli olmasının yanı sıra duygusal yönü de ön plana çıkmaktadır. Hermann Kurzke, Felix Krull'un aslında

bir Wilhelm Meister olmadığını kendisini beğenmiş kendisine duyduğu hayranlığı ifade etmekten / bildirmekten çekinmeyen bir kişi olduğunun altını çizer (Kurze, 2002: s. 191). Romanın başkişisi olan Felix pikaresk roman kahramanının sahip olduğu hemen tüm maceracı / serseri / gezgin ruhlu kişilik özelliklerine sahiptir. Anlatıcı olay örgüsü boyunca Felix'in bu maceracı / serseri kişilik yapısını bilinçli olarak okurun dikkatine sunar. Hatta Felix yer yer 'serseri ruhunun' yönlendirmesi sonucu yeni izlenimlere yönelmesi konusunda serseri kişilik yapısını sorumlu tutar.

“Günler geçti, Zouzou'nun çağrısına bir türlü uyamadım, nedenini bilmiyorum ama; randevuya gitmemem gerektiği için mi, yoksa Zouzou'nun öfkelenip neler söyleyeceğinden korktuğum için mi ya da serseri ruhum, beni derinden sarsacak yeni izlenimlerle başka tarafa yönelme istediğimin haberini aldığı için miydi? Edindiğim bu yeni izlenimleri biraz sonra aktaracağım zaten” (Mann, 2014: s. 456).

Felix, Doğa Tarihi Müzesinin müdürü Profesör Kuckuck'un takma adı Zouzou olan kızı Suzanna'ya yakınlık duyar. Ancak Felix her zamanki gibi bu konuda da istikrarlı / kararlı davranamaz onun maceracı / serseri kişiliği farklı gönül ilişkilerine yönelir. Felix bu konudaki itiraflarını da açıklamaktan çekinmez.

Felix romanın kurgusunda önemli bir rol üstlenen bir roman kişisi olarak çıkar okurun karşısına. Onun romandaki önemi aynı zamanda yapının anlatıcısı konumunda olmasından ileri gelmektedir. Özellikle *Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafı* romanının girişinde Felix Krull'un kendi yaşam öyküsünün anlatıldığı bu romanın anlatıcısı olduğunu aktardığı kesitler oldukça dikkat çekicidir.

“Her şeyden uzaklaşmış ve rahatlamış olarak, her ne kadar yorgun, çok yorgun olsam da sık sık ara verip kısa kısa bölümler yazabilecek kadar sağlıklı biri olarak kalemi elime alıp itiraflarımı kendime özgü düzgün ve güzel yazımla önümde sabırla bekleyen kâğıda dökmek istediğimde, acaba eğitim durumum bu tür düşünsel bir girişim için yeterli olabilir mi, diye içimi hafif bir kuşku kaplıyor.” (Mann, 2014: s. 11).

Romanın ilginç bir biçimde anlatıcının açıklamalarıyla başlaması ironik olarak romanın başlığındaki 'itiraflara' bir gönderme olarak değerlendirilebilir. Anlatıcının bu giriş cümlesindeki açıklamaları onun yazarla özdeş olduğu izlenimini de verir. Anlatıcının yazma eyleminden ve kendi yaşam öyküsünü kaleme alma girişiminde olduğundan söz etmesi yazarla özdeş olabileceği düşüncemizi kuvvetlendirir niteliktedir. Çünkü bu giriş yaşanmış gerçeklerden hareketle oluşturulan kurmaca bir öykünün tamamen anlatıcı Felix'in bakış açısından ve bilincinden yansıtılarak şekillendirilmiştir.

Ben-anlatıcı Felix, romanda gerçekte yaşamış bir kişi olan Manolescu'yu canlandırması bakımından da sıra dışı bir figür örneği sergilemektedir. Mann, oluşum romanının genel yapısına uygun aynı zamanda oluşum romanı ile pikaresk roman arasında var olan benzerlik / uyumluluk / yakınlık gibi özellikler sayesinde yapıta kendi rengini verebilen oldukça uygun bir anlatıcı kurgulamayı başarmıştır.

Felix tıpkı *Doktor Faustus* romanında Adrian'ın gençlik arkadaşı Serenus Zeitblom gibi olayları ilk ağızdan aktaran bir anlatıcı figürdür. Yazarın romanlarında her biri diğerlerinden farklılık gösteren figürleri görmek olanaklıdır. Wendell Kretzschmar gibi öğretici / öğretmen figürlerin / Lehrerfiguren (Hartwig, 1954: s. 28) yanı sıra ilginç yüz ifadesine / physiognomyye sahip olan bir başka önemli figür ise Eberhard Schleppefuß'dur. Thomas Mann aristokrasi ve çöküş arasındaki ilişkiyi yine sıra dışı sayılabilecek varoluşçu figür / Außenseiter figur / yalnız / toplumun dışında kalan, kaçan / dışlanmış kırılğan / narin kadın, zavallı küçük Baroness Anna ile yansıtır (Kurwinkel, 2011: s. 151). Ayrıca Mann'ın yine *Doktor Faustus* romanında ortaya çıkan şeytan günden güne yaşamın içine doğru sokulan / yayılan kötülüğün simgesi olarak olay örgüsündeki yerini almıştır. Mann'ın roman kişileri genellikle birçok ünlü yazarda gördüğümüz gibi kurgudan çok bilinen otobiyografilere yeni bir ruh kazandırarak okura sunulmuştur (Arak, 2009: s. 2). Felix kurmaca bir kişi olmasına karşın az önce sözünü ettiğimiz gerçekte yaşamış olan Manolescu'nun otobiyografisinden hareketle onun davranış / tutum / karakteristik özellikleri ile donatmıştır. Felix, çocukluk yıllarında düzensiz aile yaşantısına bağlı olarak yalnız bir çocukluk dönemi geçirir. Düzgün bir aile ortamında büyümeyen Felix'in ahlak kurallarını önemsemeyen bir yapısı vardır. Özgüveni yüksek bir kişi görüntüsü çizen Felix'in sahip olduğu düzensiz aile yapısı / yaşam tarzı edindiği deneyimleri onun kişilik yapısına şu şekilde yansımıştır.

“Ancak iyi bir anlatım biçimi için var olan doğal yeteneğime gelince; yalan dolanlarla dolu yaşamımın gösterdiği gibi, öteden beri bu yeteneğime hep güvenmişimdir ve anılarımı yazma girişimimde de buna güvenebileceğime kesinlikle inanıyorum. Ayrıca yazdıklarımda özgürce hareket etmeye, kibirlilikle ya da pervasızlıkla suçlanmaktan korkmamaya kararlıyım” (Mann, 2014: s. 12).

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere Felix yaşamındaki söz konusu düzensizlikleri ‘yalan dolanlarla dolu yaşamım’ olarak ifade eder. Felix bu açıklamalarıyla romanın daha en başından yazma eylemini yalana başvurma yoluyla gerçekleştirebileceğinin altını çizer. Bu davranış şekliyle de aslında kişilik yapısı / özelliği hakkında ironik bir göndermede bulunur. Onun bu açıklamaları olay örgüsü süresince sergileyeceği karakter yapısı ile ilişkin mesaj içerir adeta.

Felix'in bir roman kişisi olarak hep olay örgüsünün içinde olması kaçınılmazdır. Özellikle Felix'in hem anlatıcı hem de romanın başkışisi olarak aralarda yazarın sesinden okura sesleniyor izlenimi uyandırdığı kesitler oldukça düşündürücüdür. Bu durum Felix'in anlatıcı olarak romandaki varlığını / etkisini vurgulamak için yazarın bilinçli bir kurgusu olarak algılanabilir. Yazar hem anlatıcı hem de roman figürü olan Felix'in olay örgüsünü şekillendiren her şey bilen tavrındaki konumunu okura hissettirmek için böyle bir yöntemi özellikle seçmiş görünmektedir.

“Sen, ey tanımadığım okur! Kalemimi bir kenara bırakmadan ve düşlere dalıp kendimi toplamadan önce, itiraflarımın şimdiye kadarki akışı içinde sıkça

dile getirdiğim gibi vicdani temizliğin beni araştırmaya zorladığı bir alana giriyorum. Yanılıp da benden rahat bir dil ve müstehcen şakalar bekleyenlerin hayal kırıklığına uğrayacaklarını önceden bilmelerini isterim. Bundan sonraki satırlarda, bu notların giriş bölümünde okura garanti ettiğim açık sözlüğümü ahlak ve nezaket kurallarının dikte ettirdiği o itidal duygusu ve ciddiyetle birleştirmek istiyorum. Zira düzeysiz ve müstehcen esprilerin insanları neşelendirmesini ve onları mutlu etmesini hiçbir zaman anlayamadım, aksine insanın ağzını bozmasını her zaman en çirkin ve en itici davranış olarak gördüm; çünkü bu tür konuşma biçimi en düzeysiz konuşma biçimidir ve şehvet, onun özrü olarak ileri sürülmez. [...] Ama şimdi itiraflarıma döneyim!” (Mann, 2014: s. 62-63).

Anlatıcı Felix için yapılabilecek bir başka önemli saptama ise onun roman boyunca yapmış olduğu dolandırıcılıklarına ve hilelerine karşın olumlu / iyi şeyler yapmaya çalıştığı imajının çizilmeye çalışıldığıdır. Felix'in davranışları / eylemleri ile olumsuz karakteristik özellikleri arasında oluşan bu olumlu / olumsuz çelişkili durum onun bu iyi görüntüsünün arkasında aslında birtakım çıkarlarının olduğu kuşkusunu uyandırmaktadır. Anlatıcının Felix'e karşı takındığı olumlu tutum / olayları olumlu bir biçimde aktarma durumu okurun Felix'i sempatik bir kişi olarak tanıması bağlamında kafa karıştırıcıdır. Felix düşüncelerini paylaşırken aslında çoğu zaman gerçekleri gizlemeyi başarabilmektedir. Ancak Felix gerçekleri gizleme konusundaki tüm çabalarına rağmen kimliğini açığa çıkaran ipuçları vermekten de kaçınmaz. Anlatıcının söz konusu olumlu tutumları sonucu Felix'in ahlak / kural dışı davranışları ironik bir biçimde okura doğal gösterilmeye çalışılıyor şeklinde algılanabilir.

Romanın daha girişinde okuyucu ile paylaşılan, anlatıcının soylu olmayan bir aileden gelmiş olması ile düzgün bir eğitim almamış olması romanın alt sınıfın konu edindiği bir anlatı örneği olduğunu kanıtlar niteliktedir. Sonradan iflase sürüklenen burjuva bir ailenin oğlu olan Felix Krull, çocukluk döneminde okula gitmemek için babasının imzasını taklit etmeye çalışan kişiliği ile ilgili ipuçları veren sıra dışı bir çocuktur. Vaftiz babası Schimmelpreester'in adı olan ve ona verilen Felix adı Latince 'şanslı' anlamına gelmektedir (Mann, 2014: s. 18). 'Şanslı' anlamına gelen adının ayrıcalığını her an kullanan anlatıcı adının ona kattığı özelliğin de farkındadır.

“Bizimkilerin ağzından sık sık doğuştan şanslı bir çocuk olduğumu duyuyordum, her ne kadar batıl inançlardan uzak yetiştirildiysem de, adımın Felix olması (bana vaftiz babam Schimmelpreester'in adı verilmişti), bedensel zarafetim ve insanları mutlu etme yeteneğim dolayısıyla dünyaya şanslı bir çocuk olarak geldiğim gerçeğine her zaman gizemli bir anlam yüklemiştir. Şanslı biri olduğum ve gökyüzünün imtiyazlı bir çocuğu olarak dünyaya geldiğim inancı, içimde hep canlı kalmıştır; şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, bu inanç beni hiçbir zaman yalancı çıkarmadı” (Mann, 2014: s. 18).

Romanda geçen birçok kesitte Felix'in şanslı olmasından kaynaklı ya da şansının yaver gitmesi sonucu eline geçirmiş olduğu olanakları kendi lehine çevirip

dilediği şekilde yönlendirebilmesine dair mesajlar verilmektedir. Ailesinin Felix için kullandığı ‘dünyaya şanslı gelen / pazar günü doğan çocuk’ söyleminde aslında mecazi olarak Almandada pazar günü doğduğu için yaşamı boyunca şanslı olan kişiler anlamına gelen ‘Sonntagskind’ (Mann, 1981: s. 15) kavramı kullanılır.

“Masal dünyasında gibiydim, insanların yiyip içip zevk ve safa içinde yaşadıkları o masal ülkesini, pazar günü doğmuş şanslı çocukların ceplerini ve çizmelerini hiç çekinmeden mücevherle doldurdıkları yeraltındaki hazine odalarını düşlüyordum. Evet, bu bir masal ya da bir düştü!” (Mann, 2014: s. 59).

Felix Krull için yapılan, romanın neredeyse genelini kapsayan şanslı / pazar günü doğmuş şanslı bir çocuk imlemesi hemen tüm roman kahramanlarının söylemlerinde ön plana çıkartılır. Felix intihar sonucu yaşamını yitiren babasının defin işleri için kent rahibi Rat Chateau ile görüşmeye gider. Bu görüşme esnasında Felix, rahibin geleceğe yönelik planları ile ilgi sorduğu soruları yanıtlamaya çalışır. Aralarında geçen bu konuşma sonucu rahip Felix’in sorumsuz / başına buyruk yaşam biçimine karşın insanların üzerinde olumlu / iyi bir etki bırakabilme / hoş ses tonunu kullanabilme yeteneğini fark eder. Ve onun şanslı bir kişi olmasının nedenini yazgisına bağlar. Ayrıca rahip insanların yazgılarının karakterlerinde gizli olduğu saptamasını yaparak Felix’in doğuştan şanslı olmasının nedenine ironik bir gönderme yapar.

“[...] Doğuştan şanslı olanları ve Tanrı’nın gözünde itibar kazananları tanımakta üstüme yoktur; çünkü insanların yazgıları karakterlerinde gizlidir ve benim gibi bu işten iyi anlayan biri, kişinin altında yazılı olanı okur.” İşte rahip beni bu sözlerle uğurladı” (Mann, 2014: s. 81).

Kendisinde var olduğunu düşündüğü üstün yetenekler / üstünlükler Felix’de neredeyse saplantı haline gelmiştir. Bu nedenle o her fırsatta kendini üstün gördüğü yönünde açıklamalar yapmaktan çekinmez. Bu açıklamaları Felix’in düşünce yapısını ve bu düşüncelerinin arka planında gizlenen gerçeklerin açığa vurulması noktasında önemlidirler. Kendisini her fırsatta çevresindeki kişilerden ve akranlarından üstün gören Felix bu durumu da şanslı bir kişi olarak herkesten farklı yaratılmış olmasına bağlar. Kendini beğenmiş olması ile ilgili suçlamaları kabul etmeyen Felix, daha da ileri giderek ‘asil bir hamurdan’ / ‘daha kaliteli bir odundan yontulmuş’ olduğunu ifade ederek şanslı olduğu yönünde ve kişilik yapısı hakkında son derece düşündürücü mesajlar vermektedir.

“Bu üstünlükler insanların üzerinde bıraktıkları etkilerden rahatlıkla anlaşılabilir ve hatta üstün bir yetenek söz konusu olsa bile, bunların sözcüklere dökülmesi çok zordur. Anlaşılacağı üzere, akranlarıma göre daha asil bir hamurdan oluştuğumu ya da söylendiği gibi, daha kaliteli bir odundan yontulmuş olduğumu fark etmemem mümkün değildi ve bunu düşünürken hiçbir şekilde kendini beğenmişlikle suçlanmayı kabul etmiyorum.” (Mann, 2014: s. 21).

Felix Pariste Albany otelde asansör görevlisi olarak çalışırken kendisi gibi otelin mutfak kısmında çalışan Stanko ile tanışır. Stanko aslında Parise gelmeden

bir soygun olayına karışması sonucu bir sene hapis yatmış tıpkı Felix gibi kanun dışı birçok olaya karışmıştır. Stanko olumsuz davranışları bakımından aslında Felix’le benzerlik gösteren bir roman kişisidir. Romanın kurgusuna dahil edilen bu iki farklı figür arasındaki benzerlik Felix’in şanslı / ayrıcalıklı kişiliğinin öne çıkarılması açısından dikkat çekicidir. Her ne kadar Stanko ile Felix arasında birtakım benzerlikler olsa da sağlıklı bir arkadaşlık kuramamışlardır. Stanko oteldeki iş arkadaşlığı süresince Felix’in ne kadar şanslı olduğunu fark eder ve birlikte iş yapmalarını önerir. Ancak şanslı olduğu kadar kurnaz ve akıllı biri olan Felix kendisini başkaları tarafından kullandırtmayacak kadar da açık gözdür.

“O, bende çocuksu kurnazlığa sahip şanslı birini görüyor ve uygun ellere sahip biri olarak birlikte iyi iş yapabileceğimizi düşünüyordu; benim, birinin suç ortağı olmak için yaratılmadığımı göremeyecek kadar aptal biri olduğu için kolayca ve neredeyse hiç riske girmeden çok kazanç sağlayabilecek bir planı olduğunu anlattı ve birlikte soymayı düşündüğü Neuilly’deki bir villayla ilgili önerilerde bulundu.” (Mann, 2014: s. 246).

Yaşama tutunabilmek için kendi içinde yaşadığı olumlu / olumsuz çelişkili duyguları ve davranış biçimi nedeniyle Felix başta romana damgasını vuran oldukça olumsuz bir kişi imajı sergiler. Ancak bu imaja karşın anlatıcının ona olumlu bakış açısı / yaklaşımı sonucu da söz konusu çelişkili durum okurun zihninde muğlak bir izlenim uyandırır. Anlatıcının bu yaklaşım biçiminin ardında kuşkusuz, Felix’in değişken karakteristik özelliklerini ironize etme amacı vardır. Çevresinde gördüğü saygın kişilere özenen Felix yüksek bir yaşam sürme için ‘Rue de Rivoli’de, Avenue des Champs- Élysées’de ya da çalıştığı otelin düzeyinde olanların dışında daha lüks olan Ritz Bristol ve Meurice gibi otellerde yemek yiyerek, en iyi tiyatroların locasında seçkinlerin izlediği tiyatro oyununu / operayı izleyerek onlara uyum sağlamaya onlar gibi yaşamaya çalışır. Tüm bu yaptıkları onu bir tür ikili yaşam sürmeye yönlendirir. Ve bu durum Felix’in ‘hangi biçime girdiğinde kendi olduğu ve hangi biçime girdiğinde sadece kıyafet değiştirmiş biri olduğu’ düşüncesini akıllara getirir. Felix aynı zamanda üniformalı bir restoran görevlisi olarak Saint James and Albany Otelinin konuklarına yalakaçlık ederek hizmet sunarken ya da bir ata sahip saygın bir beyefendi izlenimi verirken her iki durumda başka kılıklara bürünmeyi başarmıştır (Mann, 2014: s.286). Felix daha yüksek makamlara gelebilmek daha doğrusu varlıklı saygın otel sakinlerine daha yakın olabilmek için oteldeki garsonluk görevini bir basamak olarak kullanır ve bu görevi elde etmesinde de yine şansının rol oynadığını ifade eder. Okuyucuya şans faktörünü her fırsatta duyumsatan Felix söz konusu varlıklı / zengin insanlara yakın olma isteğinin nedenlerini de açıklar/itiraf eder adeta.

“Orada olsam ve hanımların briç odasında ya da papyon takmış beyleri ve mücevherleri parlayan hanımları indirdiğim yemek salonunda onlara hizmet etsem ne iyi olurdu. Kısacası, huzursuzdum, yaşamımı renklendirmek ve dünyayla haşır neşir olabilmek için şansım yüzüme güldü ve bana bu olanağı sağladı. Asansör hizmetinden kurtulma ve yeni bir üniforma içerisinde daha geniş perspektifli bir

işte çalışma isteğim yerine geldi: Paskalya Yortusu'nda garsonluğa başladım ve bu da aşağıdaki gibi gelişti." (Mann, 2014: s. 248).

IV. Sonuç

Dolandırıcı Felix Krull'un itirafları Thomas Mann'ın yayımlanan son yapıtı olması açısından önemlidir. Yazar ayrıca Alman yazınının en çok tanınan / okunan romanları arasında yer alan *Buddenbrook Ailesi*'nin yanı sıra bu kez dolandırıcılığın sanatının ele alındığı sıra dışı bir öyküyle çıkmıştır okurun karşısına. Bir dolandırıcının şans faktörünü kullanarak eline geçirdiği olanakları değerlendirerek toplum içerisindeki yükselişini içeren *Dolandırıcı Felix Krull'un itirafları*, eğitim / gelişim oluşum romanı / Bildungsroman özellikleri taşıyan pikaresk roman türüne de oldukça yakın olan bir türdür. Romanın başkışisi Felix Krull'un bakış açısından / perspektifinden okura aktarılan olay örgüsü, onun entrika dolu yaşamından son derece çelişkili davranışları ve itirafları etrafında döner. Felix'in romana damgasını vuran düzensiz yaşamı ve sıkıntılı / problemlili çocukluk yılları romanın çözümlenmesinde yol gösterici olmuştur. Felix'in geçmişinde iz bırakan bu olumsuz yaşam şartları onun düzenbazlığa / dolandırıcılığa yönelmesinde ve ahlak kurallarını önemsememesinde önemli derecede rol oynamıştır.

Anlatıcı Felix Krull'un her fırsatta daha sonra anlatacaklarının/ itiraf edeceklerinin olduğunu vurgulaması okuyucunun merakını artırıcı niteliktedir. Ancak yazarın, söz konusu anlatılmak istenen olayları / konuları yazmadan yaşamını yitirmesi sonucu okuyucu Felix'in ilerleyen zamanlardaki maceraları hakkında bilgi sahibi olamaz. Romanda kendi yalanına kendisi de inanan adeta kendisini bile kandıran sıra dışı bir roman kişisi olarak donatılan Felix, Schelm / picaro özellikleri ile romanın kurgusuna uygun bir görüntü çizmiştir. Ayrıca Bildungsroman özelliklerini içeren *Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafları* modern pikaresk romanın önde gelen temsilcilerinden sayılması bağlamında da önemli bir örnek olarak incelenmiştir.

Kaynakça

- Arak, Hüseyin. (2009). Thomas Mann'ın Venedik'te Ölüm Başlıklı Eserinde Sanatçı İmajı, *Bilim-nâme XVII*, 2009/2, s. 281-292.
- Asutay, Hikmet. (2012). Oluşum Romanı Geleneği İle Günümüzdeki İzleri Üzerine. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, Vol.4, No. 2, s. 27-36.
- Aytaç, Gürsel. (1994). *Çağdaş Alman Edebiyatı*, Ankara: Dördüncü Basım. Gündoğan Yayınları.
- Aytaç, Gürsel. (2003). *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Aytaç, Gürsel. (2003). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Aytaç, Gürsel. (2010). *Thomas Mann'ın Edebiyat Dünyası*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

- Beutin, Wolfgang; Beilein, Matthias; Ehlert, Klaus; Emmerich, Wolfgang; Kanz, Christine; Lutz, Bernd; Meid, Volker; Michael, Opitz; Opitz, Wiemers; Carola, Schnell; Ralf, Peter; Stein, Stephan; Inge. (2013). *Deutsche Literaturgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Stuttgart–Weimar: Achte Auflage, J. B. Metzler.
- Federhofen, Marie Theres. (2013). *Jutta Weber, Korrespondenzen und Transformationen Neue Perspektiven auf Albert von Chamisso*. Göttingen: V&R unipress.
- Hartwig, Th. (1954). Antitheologisches in dem Roman "Doktor Faustus" von Thomas Mann. Zürich: *Zeitschrift Befreiung*. Band Heft 2.
- Hirsch, Marianne. (1979). The novel of formation as genre: Between Great Expectations and Lost Illusions, *Genre* 12, No: 3.
- Hoffmeister, Gerhart. (1986). *Der moderne deutsche Schelmenroman Interpretationen*. Amsterdam: Radopi Verlag.
- Hogen, Hildegard, Bode, Eva Beate. (2004). *Der Brockhaus Literatur: Schriftsteller, Werke, Epochen, Schbegriffe*. Mannheim: Brockhaus.
- Kny, Steffi. (2003). *Die Bekenntnisse des Hochstaplers Felix Krull- Der Memoiren erster Teil – der Aspekt des Künstlermotivs von Thoman Mann*. München: Grin Verlag.
- Kurwinkel, Tobias. (2011). *Apollinisches Aussenseitertum: Kongigurationen von Thomas Manns "Grundmotiv" in Erzähltexten und Filmadaptionen des Frühwerks*. Würzburg: Königshausen & Neumann GmbH.
- Kurze, Hermann. (2009). *Ein Porträt für seine Leser*. München: Verlag C.H.Beck oHG.
- Mann, Thomas, (1954). *Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafı*. Kasım Eğit, Yadigar Eğit. (Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Mann, Thomas. (1981). *Bekenntnisse des Hochstaplers Felix Krull*,. Frankfurt: S. Fischler Verlag GmbH.
- Schade, Richard E. (1994). *Lessing Yearbook / Jahrbuch XXV*. Michigan: Wayne State University Press.
- Şklovski, Victor. (2017). *Don Kişot Nasıl Yapıldı Modern Kurgu Tekniğinin İcadı*. Alper Çeker (Çev.). İstanbul: Altıkırkbeş Yayın.
- Wenndorf, Carolin John. (2014). *Der öffentliche Autor über die Selbstinszenierung von Schriftstellern*. Bielefeld: Transcript Verlag.